

QUDDUS MUHAMMADIY IJODIDA HAJVIY MAHORAT

Sitora O'ktamova

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat
o'zbek tili va adabiyoti universiteti
2-kurs magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20624976>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 06-iyun 2026 yil
Ma'qullandi: 08-iyun 2026 yil
Nashr qilindi: 10-iyun 2026 yil

KEY WORDS

Quddus Muhammadiy, hajv,
bolalar adabiyoti, yumor, satira,
badiiy mahorat, tarbiya, kulgi.

ABSTRACT

Mazkur maqolada o'zbek bolalar adabiyotining yirik namoyandalaridan biri Quddus Muhammadiy ijodidagi hajviylik va uning badiiy-estetik xususiyatlari tahlil qilinadi. Shoir asarlarida hajvning bolalar tarbiyasi, axloqiy kamoloti va ijtimoiy ongini shakllantirishdagi o'rni yoritiladi. Shuningdek, Quddus Muhammadiyning kulgi, kinoya, mubolag'a va obraz yaratish mahorati ilmiy jihatdan baholanadi.

O'zbek bolalar adabiyoti taraqqiyotida Quddus Muhammadiyning o'rni alohidadir. Quddus Muhammadiy (1908–1980) o'zbek bolalar adabiyotining asoschisi va eng katta vakili sifatida tan olingan. Uning yuzlab she'rlari, hikoyalari va masallari o'zbek bolalar adabiyotining oltin fondini tashkil etadi. Hajviy janrda ham Quddus Muhammadiy o'zining beqiyos mahoratini namoyish etgan. Muhammadiy asarlarini boshqa ijodkorlardan ajratib turadigan eng muhim xususiyat – uning bolalar psixologiyasini nihoyatda chuqur bilishi. Shoir bolaning qanday o'ylashini, nima qilishini, nimadan qo'rqishini va nimaga quvonishini yaxshi bilar edi. Aynan shu bilim uning hajviy asarlarini bolalarga juda yaqin va ta'sirchan qilgan. U bolalar ruhiyatini chuqur his qilgan, ularning dunyoqarashi va xarakteriga mos badiiy obrazlar yaratgan ijodkor sifatida tanilgan. Shoir asarlarining muhim jihatlaridan biri hajviylik va yumorning keng qo'llanilishidir.

Quddus Muhammadiy hajvni faqat kuldirish vositasi sifatida emas, balki yosh avlodni tarbiyalash, ularda ijobiy fazilatlarni shakllantirish va salbiy odatlarga tanqidiy munosabat uyg'otish vositasi sifatida qo'llaydi. Shu jihatdan uning hajviy mahorati o'zbek bolalar adabiyotining muhim yutuqlaridan biri hisoblanadi.

Quddus Muhammadiy ijodida hajvning o'rni. Quddus Muhammadiy ijodida hajv bolalar xarakteridagi ayrim kamchiliklarni yumshoq kulgi orqali ochib berishga xizmat qiladi. Shoir dangasalik, maqtanchoqlik, yolg'onchilik, tartibsizlik va mas'uliyatsizlik kabi salbiy illatlarni hajviy tasvir vositasida fosh etadi. Ijodkorning ko'plab she'rlarida bolalar hayotida uchraydigan oddiy voqealar kulgili vaziyatlar orqali yoritiladi. Natijada yosh kitobxon qahramonning xatti-harakatlaridan kuladi, shu bilan birga undan kerakli xulosa ham chiqaradi.

Quddus Muhammadiy hajvining asosiy maqsadi bolani kamsitish emas, balki uni tarbiyalash va to'g'ri yo'lga yo'naltirishdir.

Hajviy obraz yaratish mahorati. Shoirning badiiy mahorati, avvalo, xarakter yaratish san'atida namoyon bo'ladi. U bolalar orasida uchraydigan tipik xarakterlarni umumlashtirib, yorqin obrazlar yaratadi. Bu obrazlarning muhim xususiyatlari: hayotiylik; tabiiylik; bolalar ruhiyatiga yaqinlik; esda qoluvchanlik. Qahramonlarning kulgili xatti-harakatlari orqali ularning ichki dunyosi ochib beriladi. Natijada hajviy obraz tarbiyaviy ahamiyat kasb etadi.

Yumor va kinoyaning qo'llanilishi. Quddus Muhammadiy asarlarida yumor yetakchi o'rin egallaydi. Uning kulgisi mehribon va samimiy xarakterga ega. Shoir bolalar kamchiliklarini keskin satira bilan emas, balki yengil kulgi va kinoya orqali tasvirlaydi.

Kinoya vositasida qahramonning xatosi yanada yaqqolroq ko'rsatiladi. Biroq bu kinoya bolaga nisbatan salbiy munosabat uyg'otmaydi. Aksincha, yosh kitobxonni o'z xatti-harakatlari haqida o'ylashga undaydi. Bu jihat Quddus Muhammadiy hajvining pedagogik ahamiyatini oshiradi.

Mubolag'a va kulgili vaziyatlar. Shoir hajviy ta'sirni kuchaytirish uchun mubolag'a san'atidan samarali foydalanadi. Ayrim voqea va hodisalar ataylab bo'rttirib tasvirlanadi. Bunday usul bolalar e'tiborini tortadi va asarning qiziqarli bo'lishini ta'minlaydi.

Kulgili vaziyatlar quyidagi maqsadlarga xizmat qiladi:

- 1.Asarning badiiy ta'sirchanligini oshirish.
- 2.Kitobxonning qiziqishini kuchaytirish.
- 3.Tarbiyaviy g'oyani yodda qolarli qilish. Natijada hajv va tarbiya o'zaro uyg'unlashadi.

Hajvning tarbiyaviy ahamiyati. Quddus Muhammadiy ijodida hajvning asosiy vazifasi tarbiyaviy xarakter kasb etadi. Shoir bolalarda quyidagi fazilatlarni shakllantirishga intiladi: mehnatsevarlik; rostgo'ylik; intizomlilik; mas'uliyatlilik; kamtarlik. Salbiy odatlar esa kulgi ostiga olinadi. Shu tariqa yosh kitobxon yaxshi va yomon xatti-harakatlarni farqlashga o'rganadi.

Pedagogik nuqtai nazardan qaraganda, hajvning bunday shakli bolalar ongiga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Chunki bolalar ko'pincha nasihatdan ko'ra kulgili misollar orqali berilgan fikrlarni tezroq qabul qiladilar.

Quddus Muhammadiy hajvining badiiy xususiyatlari Shoir hajviy uslubining asosiy belgilari quyidagilardan iborat: sodda va ravon til; bolalar nutqiga yaqin ifoda; yumorning ustuvorligi; tarbiyaviy yo'nalish; hayotiy kuzatuvchanlik; obrazlarning yorqinligi; kulgi va axloqiy g'oyaning uyg'unligi. Mazkur xususiyatlar Quddus Muhammadiy asarlarining bolalar orasida keng ommalashishiga sabab bo'lgan.

Xulosa

Quddus Muhammadiy o'zbek bolalar adabiyotining taraqqiyotida muhim o'rin tutgan ijodkorlardan biri bo'lib, uning asarlarida hajv va yumor badiiy mahoratning yetakchi unsurlaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. Shoir bolalar ruhiyatini chuqur anglagan holda, ularning hayotida uchraydigan turli xarakter va holatlarni samimiy, hayotiy hamda ta'sirchan tarzda tasvirlay olgan. Ayniqsa, hajviy vositalardan foydalanish orqali u yosh kitobxonlarning e'tiborini jalb etish, ularni fikrlashga undash va muayyan axloqiy xulosalar chiqarishga yo'naltirishga erishgan.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, Quddus Muhammadiy hajvi keskin tanqid yoki mazax qilishga emas, balki tarbiyaviy maqsadga xizmat qiladi. Shoir asarlarida uchraydigan dangasalik, maqtanchoqlik, mas'uliyatsizlik, tartibsizlik kabi salbiy xususiyatlar kulgili vaziyatlar, kinoyali tasvirlar va yumoristik obrazlar vositasida ochib beriladi. Natijada kitobxon

qahramonning xatti-harakatlaridan kuladi, biroq shu bilan birga undagi kamchiliklarni anglaydi va ulardan xulosa chiqaradi. Bu esa hajvning tarbiyaviy funksiyasi samarali amalga oshirilganidan dalolat beradi.

Quddus Muhammadiyning hajviy mahorati uning obraz yaratish san'atida ham yaqqol ko'zga tashlanadi. Shoir bolalar hayotida uchraydigan tipik xarakterlarni umumlashtirib, esda qolarli va hayotiy qahramonlar yaratgan. Ushbu obrazlar orqali u yosh avlodni halollik, mehnatsevarlik, kamtarlik, intizomlilik va mas'uliyatlilik kabi insoniy fazilatlariga da'vat etadi. Shu jihatdan uning hajviy asarlari nafaqat badiiy-estetik, balki pedagogik va ma'rifiy ahamiyatga ham ega.

Shuningdek, Quddus Muhammadiy ijodida hajv va yumorning uyg'unlashuvi bolalar adabiyotining badiiy imkoniyatlarini kengaytirgan. Shoir murakkab tarbiyaviy g'oyalarni sodda, qiziqarli va bolalar uchun tushunarli shaklda ifodalashga muvaffaq bo'lgan. Bu esa uning asarlarining uzoq yillar davomida o'z qimmatini yo'qotmasdan kelayotganining asosiy sabablaridan biridir.

Xulosa qilib aytganda, Quddus Muhammadiyning hajviy mahorati o'zbek bolalar adabiyotining muhim yutuqlaridan biri hisoblanadi. Uning asarlaridagi hajv bolalarni kuldirish bilan cheklanmay, ularning ma'naviy-axloqiy kamolotiga xizmat qiladi. Shoir yaratgan hajviy obrazlar, yumoristik vaziyatlar va kinoyali tasvirlar bugungi kunda ham o'z dolzarbligini saqlab qolgan bo'lib, yosh avlod tarbiyasida muhim badiiy vosita sifatida ahamiyat kasb etadi. Shu bois Quddus Muhammadiy ijodidagi hajviylik masalalarini o'rganish nafaqat adabiyotshunoslik, balki pedagogika va bolalar psixologiyasi nuqtayi nazaridan ham dolzarb ilmiy masalalardan biri bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Quddus Muhammadiy. Tanlangan asarlar. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot.
2. Quronov D. Adabiyotshunoslik nazariyasi. – Toshkent: Akademiya nashri.
3. Karimov N. XX asr o'zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent.
4. Jumayev O. O'zbek bolalar adabiyoti. – Toshkent: O'qituvchi.
5. Hotamov N., Sarimsoqov B. Adabiyotshunoslik terminlari lug'ati. – Toshkent.
6. Fitrat. Adabiyot qoidalari. – Toshkent.
7. Rasulov A. Badiiylik mezonlari. – Toshkent.